

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น : ปัญหาและทางออกตามหลักพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ ๒ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น(๒) เพื่อประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการป้องกันและแก้ไข ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากคัมภีร์พระพุทธศาสนา และจากเอกสารงานวิชาการทั้งหลายที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้สร้างสรรค์เอาไว้ และนำมาวิเคราะห์สรุปข้อมูลในเชิงพรรณนา ผลของการศึกษาแต่ละประเด็นสรุปตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๑. ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น

จากการศึกษาเพื่อค้นหาปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นพบว่า แต่ละประเด็นที่ศึกษามีเหตุเกี่ยวข้องจากหลายปัจจัย เริ่มตั้งแต่ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศทำให้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมอย่างรวดเร็ว คนไทยได้รับข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ อย่างมากมาย วัยรุ่นเป็นวัยที่รับและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นวัยที่อยากรู้อยากลอง การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ โดยไม่ไตร่ตรองก่อนจึงเป็นไปได้ง่ายดาย ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆของวัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมการแสดงออก ด้านการแต่งกาย วิธีการดำเนินชีวิต การใช้เวลาว่าง รวมทั้งแนวคิดทางขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เช่น ค่านิยมในการคบเพื่อนต่างเพศ มีการแสดงออกและใกล้ชิดกับเพศตรงข้ามอย่างเปิดเผยมากขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นในไทยมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น จากร้อยละ ๑๐ ของการตั้งครรภ์ทั้งหมดในปี พ.ศ.๒๕๖๖ เป็นร้อยละ ๑๔.๓ – ๒๐ กว่าในปัจจุบัน ซึ่งมากกว่าเกณฑ์มาตรฐานขององค์การอนามัยโลก หรือในประชากรไทยพันคนพบวัยรุ่นตั้งครรภ์เพิ่มขึ้นจาก ๓๐ เป็น ๕๐ – ๑๐๐คนต่อประชากรพันคน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนั้นอายุของแม่วัยรุ่นนับวันยิ่งน้อยลง วัยรุ่นไทยส่วนใหญ่

อายุเริ่มต้นของการตั้งครรภ์จะอยู่ที่ ๑๓-๑๕ ปี แต่ปัจจุบันพบอายุเริ่มต้นน้อยลงกว่าคำจำกัดความพบอายุต่ำสุดเมื่อปี ๒๕๕๒ ที่อายุ ๙ ปี ล่าสุดปี ๒๕๕๗ พบที่อายุ ๑๑ ปี ส่งผลกระทบทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมรอบข้างวัยรุ่น มีความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะแทรกซ้อนทั้งในระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอดและระยะหลังคลอดเช่น ภาวะซีดหรือความดันโลหิตสูงขณะตั้งครรภ์ เกิดการคลอดก่อนกำหนด หรือทารกแรกเกิดมีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์(ต่ำกว่า ๒,๕๐๐ กรัม) หรือเมื่อเป็นการตั้งครรภ์แบบไม่ได้ตั้งใจก็นำไปสู่การทำแท้ง และถ้ายังไม่ตระหนักก็มีความเสี่ยงต่อการตั้งครรภ์ซ้ำอีก ผลกระทบในภาพรวมเช่นทางด้านสาธารณสุขที่ต้องสูญเสียงบประมาณในการดูแลคุณภาพชีวิตแม่และเด็กหลังคลอด โอกาสทางการศึกษาของเยาวชนที่ต้องสิ้นสุดลงโดย ไม่มีทักษะความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ ทำให้สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของวัยรุ่นตั้งครรภ์ต้องเปลี่ยนแปลงไป เช่นวัยรุ่นตั้งครรภ์ที่ยังเป็นเยาวชน ยังมีวุฒิภาวะไม่เพียงพอที่จะแสดงความรับผิดชอบกับชีวิตของตนเองและชีวิตในครรภ์ได้ มีสถานะทางสังคมไม่เหมาะสมสำหรับการตั้งครรภ์ เช่น ยังอยู่ในระหว่างการศึกษา หรือชายที่ทำให้ตั้งครรภ์ปฏิเสธความรับผิดชอบต่อครอบครัวของหญิงหรือไม่ได้รับการยอมรับจากครอบครัวฝ่ายหญิง สภาวะเหล่านี้ก่อให้เกิดการแก้ปัญหาหรือผลกระทบในรูปแบบต่าง ๆ การทำแท้งเป็นทางเลือกหนึ่งที่วัยรุ่นเลือกใช้ ส่วนทางเลือกอื่น เช่น การทอดทิ้งลูกให้เป็นภาระกับผู้ปกครองในครอบครัว หรือทอดทิ้งลูกแก่สถานเลี้ยงเด็กกำพร้า บางคนอาจไม่สนใจคุณภาพในการดูแลลูก ไม่มีความรู้ในการเลี้ยงดูลูก อาจทำร้ายทารุณลูกตนเอง ปัญหาที่รุนแรงที่สุดเมื่อหาทางออกไม่ได้ก็คือการฆ่าตัวตายของวัยรุ่น

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่าการแก้ปัญหาโดยการทำแท้งถือเป็นการละเมิดชีวิตในครรภ์ เพราะวัยรุ่นตั้งครรภ์รู้เงื่อนไขของตัวเองทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจอยู่ก่อนที่จะมีเพศสัมพันธ์แล้ว และย่อมจะมีความตระหนักดีว่าการมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากการควบคุมอาจก่อให้เกิดการตั้งครรภ์ได้ ดังนั้นการละเลยหรือมีความผิดพลาดในการป้องกันควรเป็นความรับผิดชอบของหญิงวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์และชายที่เป็นพ่ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เสมือนความรับผิดชอบของผู้ที่มีวุฒิภาวะเช่นกัน หากสถานะทางสังคมไม่เหมาะสมสำหรับการตั้งครรภ์ เช่น ยังอยู่ในระหว่างการศึกษาดังได้กล่าว ควรมีความรับผิดชอบหรือองค์กรต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือเพื่อเป็นการเยียวยาเสมือนเป็นการเยียวยาสังคม แต่เงื่อนไขนี้ควรกำหนดเป็นหลักเกณฑ์รวมถึงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ทางการศึกษาต่อ หรือทางอาชีพด้วยเป็นต้น ต้องมีมาตรการช่วยเหลือจากสังคมหรือชุมชน(social support)หรือจากรัฐเพื่อให้เป็นทางเลือกควบคู่ไปกับการรับผิดชอบของวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ เช่น เอาผิดกับชายหรือครอบครัวของชายที่ปฏิเสธความรับผิดชอบ หรือมีข้อกำหนดให้ทำหน้าที่ส่งเสียเลี้ยงดูทารกตามความเหมาะสม นอกจากนี้จะต้องมีการอุดหนุนให้กับผู้มีบุตรโดยรัฐบาลอย่างครอบคลุมและอย่างเป็นระบบ รวมถึงการจัดการสนับสนุนทางเลือกอื่นๆ ให้กับการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ด้วย เช่น

การมีบ้านพักชั่วคราวให้กับหญิงตั้งครรภ์เพื่อหลีกเลี่ยงความอับอายและปัญหาการไม่ยอมรับจากสังคม ที่อาจเกิดจากการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์และการหาครอบครัวอุปถัมภ์ให้กับทารกภายหลังการคลอดหากหญิงตั้งครรภ์ต้องการด้วย

๒. การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการป้องกันและแก้ไขปัญหาค่าธรรมเนียมในวัยรุ่น

พุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สอนให้มนุษย์เราต้องรู้ถึงความจริงแท้ของธรรมชาติในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันว่ามันมีกลไกหรือบทบาทที่แท้จริงต่อชีวิตอย่างไร มันเกิดขึ้นได้อย่างไร มีผลลัพธ์ต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อผู้อื่นที่แวดล้อมอย่างไร เมื่อเกิดปัญหาไปแล้วก็ต้องตามแก้ไข ขณะเดียวกันก็ต้องหาทางป้องกันไม่ให้เกิดหรือถ้าเกิดก็ไม่ให้มีความรุนแรง และตนควรปฏิบัติตนให้ถูกต้องกับความจริงแท้หรือกับสิ่งสมมุติอย่างไร ตนและผู้อื่นจึงจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขด้วยกันทุกฝ่าย พุทธศาสนาจึงสอนให้เรียนรู้จักตนเอง แก้ไขที่ใกล้ตัวก่อนคือการแก้ไขที่ตนเองจากนั้นจึงแก้ไขที่สถาบันครอบครัว และแก้ไขที่บุคคลหรือองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้อง การแก้ไขที่ตนเองคือตัวของวัยรุ่นเอง ต้องรู้จักความถูกต้องเหมาะสมว่าวัยของตนควรมีภาระหน้าที่อะไร รู้จักความถูกต้องเหมาะสมในเรื่องของการผูกสัมพันธ์ผู้อื่นๆ โดยต้องรู้หน้าที่และรู้ประมาณตน รู้จักความถูกต้องเหมาะสมในเรื่องของการมีคู่ครอง การมีความรับผิดชอบต่อคู่ครอง ส่วนการแก้ไขที่สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันแรกของสังคม เป็นสถาบันพื้นฐานที่จะสร้างความดีงามแก่สังคมหรือก่อปัญหาให้แก่สังคมก็ได้ในคราวเดียวกัน การแก้ไขที่สถาบันนี้พุทธศาสนาก็มีหลักธรรมที่สอนให้นำไปประพฤติปฏิบัติ ตั้งแต่การเริ่มต้นของการสร้างครอบครัว การประทับประครองครอบครัวให้เป็นไปในทิศทางที่มุ่งสู่ความก้าวหน้า โดยใช้ปัญญาควบคุมไว้ด้วยความรักใคร่ห่วงใยใกล้ชิดและความอบอุ่นเป็นพื้นฐาน และประเด็นสุดท้ายคือการแก้ไขที่บุคคลหรือองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้องกับปัญหานี้ เช่น การปรับทัศนคติปรับค่านิยมมุมมองและปรับระบบการศึกษาเรื่องเพศศึกษาแก่เด็ก สร้างกิจกรรมหรือองค์กรที่วัยรุ่นเข้าถึงได้ สร้างช่องทางติดต่อสื่อสารทางด้านสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ทั้งด้านการให้ความรู้ และการหาทางออกโดยใช้หลักคำสอนพุทธศาสนาสอดแทรกในทุกกิจกรรมทุกกระบวนการในการปรับแก้ต่างๆ

เมื่อได้รู้หลักธรรมต่างๆทางพุทธศาสนาที่จะนำมาใช้เป็นทางออกให้กับปัญหานี้แล้ว สิ่งที่สำคัญมากกว่าการรู้แต่หลักธรรมคือการนำหลักธรรมคำสอนนั้นไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวัน นำไปใช้แก้ปัญหามานในชีวิตประจำวันให้ได้ จึงจะถือว่ามีความสำเร็จในชีวิตหรือสามารถฝ่าอุปสรรคนานาประการนั้นได้ตามหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ได้ชี้ทางเดินเอาไว้ หลักคำสอนทางพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักการใหญ่ๆ 2 ส่วนคือ ส่วนของธรรมและส่วนของวินัย

โดยที่ “ธรรม” คือความเป็นไปของธรรมชาติ ความจริงของธรรมชาติส่วนวินัยหรือศีลหรือคำสอนในพุทธศาสนาซึ่งมีหลายระดับคือมีทั้งระดับสำหรับผู้ครองเรือนเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางวัตถุและเพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และวินัยหรือศีลของผู้สละเรือนแล้วหรือของบรรพชิตเป็นคำสอนเพื่อประโยชน์ซึ่งทางจิตใจเพื่อให้บรรลุผลนิพพาน หลักธรรมที่มีอยู่แล้วที่พระพุทธองค์เป็นผู้ไปค้นพบ ไปเรียบเรียงมาแล้วนำมาสั่งสอนให้มนุษย์โลกได้นำไปใช้ควบคู่กับวินัยที่บัญญัติขึ้นสอดคล้องและครอบคลุมแก่นมนุษย์ทุกเพศทุกวัย อยู่ที่เราจะเลือกนำไปใช้ให้เหมาะกับคนเหมาะกับกลุ่มหรือเหมาะกับปัญหาที่ประสบเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ปัญหาการตั้งครุภักในวัยรุ่นเป็นปัญหาที่ต้องช่วยกันป้องกันและแก้ไข ตั้งแต่การป้องกันแก้ไขที่ตัวของวัยรุ่น ที่สถาบันครอบครัวจนถึงองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องและสังคมรอบข้างหากไม่ระดมช่วยกันวิเคราะห์และแก้ไข อาจทำให้เกิดปัญหาอื่นที่ต้องตามปรับตามแก้ไขจนในที่สุดเป็นการแก้ปลายเหตุที่ค่อนข้างเหนื่อยยากและไร้ทิศทาง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายหัวข้อที่นำมาศึกษาเป็นทางออกที่ใช้ป้องกันและแก้ไขได้เป็นอย่างดี เป็นหลักธรรมที่สามารถป้องกันแก้ไขที่ต้นเหตุได้ เป็นได้ทั้งการป้องกันก่อนที่ปัญหาจะเกิด หรือแม้กระทั่งถ้านำไปใช้ให้ถูกต้องไม่เพียงแต่ปัญหานี้จะไม่เกิดแต่ยังก่อให้เกิดประโยชน์ด้านอื่น บางหลักธรรมการนำไปใช้ให้เกิดผลลัพธ์ที่ต้องการต้องอาศัยเวลาแต่ผลที่ได้จะแก้ปัญหาไ้ดียิ่งยกว่า ดังนั้นผู้ที่นำไปประยุกต์ใช้ต้องอดทนและทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ก็จะสามารถเรียนรู้ ปรับตัว ปรับเทคนิควิธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมนั้นได้อย่างเหมาะสม หลักธรรมต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอในงานวิจัยจึงเป็นหลักธรรมที่ใช้เพื่อการป้องกันแก้ไขที่ตัวของวัยรุ่นเอง ที่บิดามารดาครอบครัว และที่องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หลักธรรมที่วัยรุ่นควรนำมาใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อป้องกันปัญหานี้คือ

๑.หลักอิทธิบาท ๔

๒.หลักอบายมุข

๓.หลักมิตรแท้ – มิตรเทียม

๔.หลักทศ ๖

๕.อินทรีย์ ๖ และอินทรีย์สังวร(การสำรวมอินทรีย์)

๖.หลักคิดแบบโยนิโสมนสิการ

ส่วนบิดามารดาต้องแก้ไขป้องกันตั้งแต่ในครอบครัว ต้องเริ่มตั้งแต่การครองคู่กันอย่างไรให้มีความสุขและมีความอบอุ่นในครอบครัว มีหลักธรรมที่เหมาะสมกับปัญหานี้คือ

๑.สมชีวิธรรม ๔

๒.ภรรวาสธรรม ๔

๓.พรหมวิหาร ๔

๔.อินทรีย์ ๖

ส่วนผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น บุคคลในองค์กร ในชุมชน ในสโมสร หรือบุคคลคณะทำงานในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหานี้ ควรนำหลักธรรมที่เหมาะสมกับปัญหานี้มาใช้ในการแก้ไขคือ

๑.อรรถ ๓

๒.พรหมวิหาร๔

๓.บุคคล ๔

๔.จิต ๖

จากหลักธรรมทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมที่ใช้กับตัวของวัยรุ่นเอง หรือหลักธรรมที่บิดามารดาควรนำมาใช้กับชีวิตครอบครัว และหลักธรรมที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรนำมาใช้ รวมทั้งหลักความเชื่อหรือจารีตประเพณีขนบธรรมเนียมของท้องถิ่นเรื่องการทำผิดต่าง ๆ ตามที่ถือหลักความเชื่อ และรวมไปถึงข้อคิดคำสอน สุภาษิตคำพังเพยที่จดจำและสอนกันมาช้านานนั้น ทั้งหมดนี้สรุปรวมความลงในหลักการคิด(concept)ที่ว่า การที่จะบรรลุถึงความสำเร็จและงอกงาม และบรรลุถึงจุดสูงสุดในการพัฒนาตนเองและในการแก้ไขปัญหาคำนี้ถึงเหตุปัจจัย ๒ ประการคือเหตุปัจจัยภายใน และเหตุปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ โยนิโสมนสิการคือการคิดหรือไตร่ตรองอย่างแยบคายรอบด้าน และปัจจัยภายนอกได้แก่ปรโตโมฆะหรือกัลยาณมิตรซึ่งหมายถึงมิตรที่ดีสังคมที่ดีตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่ดี ปัจจัยทั้ง ๒ ประการเป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิซึ่งเป็นคันทางของความดีงามทั้งปวงเมื่อต้องการป้องกันปัญหานี้ไม่ให้เกิดกับวิถีชีวิต หรือหากเมื่อครอบครัว เมื่อสังคมพบปัญหาหรือเผชิญกับปัญหานี้อยู่การพิจารณาไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนให้รอบด้าน ให้เสียหายน้อยที่สุด ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแม้จะต้องใช้เวลา ใช้ทั้งร่างกาย และแรงความคิดก็จำเป็นต้องทำ เครื่องช่วยที่ดีหรือกัลยาณมิตรจะเป็นทางออกที่ช่วยผ่อนเบาความเหนื่อยยากของร่างกายและแรงความคิดที่ได้ทุ่มเท จะลดความยุ่งยากและความรุนแรงของผลกระทบจากปัญหานี้ ผลลัพธ์ที่ได้ถือเป็นการพัฒนาสังคม พัฒนาทรัพยากรที่สำคัญคือทรัพยากรมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจและเป็นสิ่งที่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจะจดจำและรู้สึกเสมือนว่าชีวิตนี้ก็สามารถก้าวข้ามความยุ่งยากมาได้ ด้วยความค่อย ๆ คิดค่อย ๆ แก้ไขไตร่ตรอง ด้วยความช่วยเหลือจากผู้คนรอบข้าง จึงไม่รู้สึกว่สังคมนี้โหดร้ายและไม่รู้สึกโดดเดี่ยวในการประคับประคองชีวิต การนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้จึงต้องมีศิลปะในการใช้ มีอุบายและรู้จักไตร่ตรองนำหัวข้อธรรมที่เหมาะสมใกล้เคียงกับปัญหาที่สุด การแก้ปัญหาก็จะบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้

หลักสูตรซึ่งได้กล่าวมานั้น เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ตามสาเหตุของปัญหาที่มีเหตุมาจากตัวของวัยรุ่นเอง จากครอบครัว และจากสังคมสิ่งแวดล้อม อาจต้องมีการปรับคำสอนในหลักสูตรให้เป็นภาษาที่วัยรุ่นฟังแล้วเข้าใจง่าย ในรูปแบบของ สุภาษิต คำคม หรือสำนวนที่เขาคุ้นหู หรือคุ้นเคย ไม่ให้เกิดภาวะที่เสมือนว่า “ธรรมะเหมือนยาขม” ไม่ให้เกิดช่องว่างว่าผู้ใหญ่พูดจาภาษาน่าเบื่อ “ไม่โดนใจ” แต่ผู้ที่ช่วยแก้ปัญหาคือต้องเข้าใจหลักสูตร เพื่อไม่ให้ตนเองเสียกระบวนการทำงานในการป้องกันและแก้ไขปัญหาล่วงแล้วหาสิ่งที่เหมาะกับกลุ่ม เหมาะกับกาลสมัย เช่น การสอนหรือช่วยแก้ปัญหาคือใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ตัวผู้ใหญ่เองก็เตือนตนเองให้สอดคล้องกับคำโบราณว่า “น้ำร้อนปลาเป็นน้ำเย็นปลาตาย” ผู้ใหญ่ต้องใจเย็นๆ ค่อย ๆ ทำบนพื้นฐานของเมตตา กรุณา เป็นต้น หรือ การใช้ความเชื่อ วัฒนธรรม เรื่องเล่ามาปลูกฝังให้เป็นฐานคิดหรือแนวคิดตั้งแต่ วัยเด็ก เช่น การ “พิศผี” การ “รักษาวาสสวนตัว” การ “อย่าชิงสุกก่อนห่าม” ฯลฯ คำเหล่านี้เกี่ยวข้องกับหลักสูตรเรื่องของการสำรวมอินทรีย์ หรืออินทรีย์ ๖ เป็นต้น จากหลักสูตรต่าง ๆ ที่ได้กล่าว ถ้า วัยรุ่นและผู้ที่เกี่ยวข้องพยายามทำความเข้าใจ และประยุกต์ใช้ได้เก่งมีเทคนิคกลยุทธ์ต่าง ๆ จนออกมาเป็นรูปแบบการปฏิบัติที่เข้าถึงวัยรุ่น การป้องกันและแก้ไขปัญหานี้ก็จะเป็นไปในทิศทางที่ได้ประโยชน์ด้วยกันทั้งวัยรุ่น ครอบครัว และสังคมที่เกี่ยวข้อง วัยรุ่นก็จะมีทักษะการดำเนินชีวิต เป็นวัยรุ่นที่มีประสิทธิภาพ แข็งแรง และเป็นคนที่มีคุณภาพของสังคม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา การตั้งครุฑในวัยรุ่น : ปัญหาและทางออกตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายประเด็นที่น่าจะนำไปศึกษาวิจัย เพิ่มเติมคือ

๑. การศึกษาติดตามเชิงคุณภาพในวัยรุ่นที่ตั้งครุฑและคลอดบุตรแล้วแต่เคยมีความคิดที่จะทำแท้งแต่เปลี่ยนใจให้ตั้งครุฑต่อจนกระทั่งคลอดบุตร
๒. ศึกษาแนวคิดและบทบาทการปรับตัวของบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่ได้เลี้ยงดูบุตรที่มีปัญหาการตั้งครุฑในวัยรุ่นที่เป็นการตั้งครุฑไม่พึงประสงค์
๓. ศึกษารูปแบบการพัฒนางานในองค์กรที่มีการให้บริการต่างๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น เช่น ให้บริการเรื่องความงาม ผิวพรรณ การดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย ด้านการให้การปรึกษา ด้านจิตเวช การฝากครรภ์การคลอด การวางแผนครอบครัว